

**МЕТАФАРА, ЯЕ РАЗНАВІДНАСЦІ,
А ТАКСАМА ІНШЫЯ ТРОПЫ Ё АНАМАСТЫКОНЕ ПАЭТЫЧНЫХ ТВОРАЎ У. ВЕРАМЕЙЧЫКА**

Паводле вызначэння В. Старычонка, тروпамі (грэч. *tropos* ‘паварот’) з’яўляюцца словы ці моўныя выразы, ужытыя ў пераносным значэнні, якія адыгрываюць у мастацкіх творах выключную ролю: пашыраюць магчымасці адлюстравання рэчаіснасці, павялічваюць сэнсавы дыяпазон слова, узмацняюць яго эмацыянальна-асэннасны фон, дапамагаюць вобразна і лаканічна вызначыць сутнасць з’явы, падзеі і выказаць свае адносіны да іх [5, с. 307]. Да ліку тропаў ён адносіць эпітэт, метафару, метанімію, сінекдаху, алегорыю, гіпербалу, літоту, іронію і інш. Некаторыя даследчыкі сярод тропаў выдзяляюць таксама антыфразіс, антанамасію, катахрэзу, адухаўленне і перыфразу.

Вывучэннем тропаў і іх разнавіднасцей займаліся многія рускія лінгвісты: Н. Аруцонава, В. Грыгор’еў, А. Квяткоўскі, А. Патэбня, Б. Тамашэўскі і інш. Сярод беларускіх навукоўцаў Р. Арлова, А. Бельскі, В. Іўчанкаў, С. Кураш, А. Лашкевіч, В. Ляшчынская, А. Равуцкі, Л. Рынькова, В. Старычонок, Ф. Шакірава, і інш.

Паэтычныя творы У. Верамейчыка насычаны разнастайнымі відамі тропаў. Аб’ектам нашай увагі ў яго паэзіі сталі тropy ў спалучэнні з анамастычнымі адзінкамі: метафара, метанімія, сінекдаха, эпітэт, гіпербала, параўнанне.

Метафара – гэта перанос назвы з аднаго прадмета, з’явы рэчаіснасці на другі на аснове падабенства (структурнага, знешняга, функцыянальнага) [5, с. 176–177]. Менавіта метафара робіць абстрактнае лягчэй успрымаемым. Самая вялікая ў колькасных адносінах група – метафары антрапаморфныя, з выкарыстаннем якіх У. Верамейчык параўноўвае рэаліі аб’ектыўнага свету (*Прыпяць, Мазыр, Славечна, Ліхаўня, Рэчыца, Брагін*) з жывымі істотамі, пераважна – з чалавекам (*Прыпяць... спаць лягла спрацаванай стомленай жанчынай; яшчэ не прачнулася Прыпяць, Мазыр захлынаўся ад вішань; мазырскіх бяроз карагод; Рэчыца замлела ад акацый; Брагін у хмельную брасу падсытвае Цэзіі*) і назвамі частак цела чалавека (*Прыпяці пеністы твар, Прыпяць наморычына твар* (перад бураю), *нясе рака... наш “Урал”* (параход) *спіной сваёй прыгорбленай, узрэжам Прыпяці гарбіну, моцна тахкала сэрца усёй беларускай зямлі*). Другая група – такія метафары, калі назва прадмета ці з’явы аб’ектыўнай рэчаіснасці (*вецер, бярвяно*) параўноўваюцца з назвамі іншых прадметаў (*калоны, музычны інструмент*): *Вятроў... калоны на Рэчыцу на-*

цэлены здаля; на маёй Магрэце зайграў бярозавы кругляк. У апошнім прыкладзе кусок дрэва воляй мастака слова іранічна ўспрымаецца як музычны інструмент. Наступная група – экзистэнцыяльныя метафары, “арыентаваныя на выяўленне разнастайных аспектаў быцця чалавека, яго дзейнасці, асаблівасцяў успрымання, разумення і ацэньвання асобай жыцця і навакольнай рэчаіснасці” [4, с. 13]: *Славечны серабро на нашыя скроні завітала*. Сустрэкаюцца таксама ў паэзіі У. Верамейчыка фларыстычныя метафары, дзе словы, што абазначаюць рэаліі аб’ектыўнага свету, а таксама чалавек, параўноўваюцца з нейкімі асаблівасцямі раслін ці іх частак: з дрэвам (*шуміць... на Беларусі злёднай кронай дрэва БДУ*), лістком (*Прыпяць трымціць над сувоём азяблых туманаў*), з зернем, парасткам (*Ігнатаў парастак Адаць*). У. Верамейчык не пакідае па-за ўвагай свайго творчага мыслення і міфалагічныя вобразы (*Амур, Атлант, Галгофа*): *“Бетонным Атлантам раскінуўся мост...”* [1, с. 110]; *“Ты зноў на Галгофу / Мяне пасылаеш... / Каторы ўжо раз / За пятнаццаць гадоў...”* [1, с. 167]. Маюцца выпадкі выкарыстання У. Верамейчыкам разгорнутай метафары (*“Прыходзілася не даваць і знаку, / Што я папаў Амуру у падаку / І трапячу, згубіўшы зрок і слых, / Што стрэламі яго наскрозь працяты”* [1, с. 122]; *“На выгляд непрыкметная сабой, / Пульсеш ты, Славечна, / Сіная жылкай / На скроні Беларусі дарагой”* [1, с. 49]; *“Даўце, хлопцы, / У вочы Арменіі глянуць, / Што азёрамі ззяюць між горных хрыбтоў”* [1, с. 21]).

Сустрэкаюцца таксама ў паэтычных творах У. Верамейчыка і разнавіднасці метафар: метанімія і сінекдаха.

Метанімія (грэч. *metonymia* ‘перайменаванне’) – гэта перанос назвы аднаго прадмета на іншы на аснове сумежнасці ў прасторы і часе, блізкіх, лёгка зразумелых адносінах, у якіх знаходзяцца паміж сабой прадметы, асобы, дзеянні, працэсы, з’явы, сацыяльныя інстытуты і інш. Метанімія ўзнікае шляхам эліпсіса (сцяжэння, кандэнсацыі) словазлучэння. [5, с. 175]. У паэзіі У. Верамейчыка выдзелены наступныя метанімічныя групы: ужыванне імён аўтараў, стваральнікаў замест назваў іх мастацкіх ці музычных твораў (*“...зблытаўшы Бетховена / і Ліста, / Прахожыя / ўтрапёныя / стаяць”* [1, с. 153]; *“...дачка яго Яніна / Бетховена наярвае на чым?”* [3, с. 47]; *“...Лішоў канцэрт багаты: / Грымеў з экран*

сам *Муслім*” [3, с. 70]; “*Каменскага зубрыў і Песталоці, / Макаранку асвойваў на ахваце*” [1, с. 118]; “*Пачаў “Снідолу” муштравець*” [3, с. 60]; “*І чытуюць ўзаслэб Міхаіла Сяргеяча...*” [2, с. 23]; выкарыстанне назвы арганізацыі, часопіса замест наймення людзей, якія працуюць у ім (“*Друкавалі нас потым “Звязда”, “Маладосць”*” [1, с. 134]); ужыванне назвы горада, краіны замест наймення людзей, якія пражываюць у ім (“[*Ён увесь СССР / Пасадзіў на дыету галодную*” [2, с. 48]; “*У палескім саўгасе... / Мінск нядаўна рабіў семінар*” [2, с. 21]; “*Як ні цяжка сягоння Нароўлі і Брагін, / Але большых іспытаў няхай не даводзіць нам Бог*” [2, с. 3]), прычым у апошнім выпадку пад астыёнімамі *Нароўля* і *Брагін* маюцца на ўвазе не толькі асабіста жыхары гэтых гарадоў, але і цэлых рэгіёнаў, якія пасля выбуху на Чарнобыльскай АЭС былі пераселены ў чыстыя ад радыяцыйнага месцы, а назвы саміх гарадоў сталі сімваламі гэтай жудаснай катастрофы. Выкарыстоўвае У. Верамейчык у сваіх вершах і разнавіднасць метаніміі – **сінекдаха** (грэч. *synecdoche* ‘суднесенасць’) – перанос значэння з часткі на цэлае і наадварот [5, с. 249]. Але гэтая з’ява адзінакавая: выкарыстанне множнага ліку замест адзіночнага (“*Міроны ёсць сярод старшын калгасаў. / Кіруе быццам многа часу, / Але наперад – ні на крок...*” [3, с. 13]; “*І у нейкіх пякельных Сачах / Аб табе пачынаю санет*” [2, с. 19]).

Сярод іншых тропаў у творах У. Верамейчыка намі выяўлены эпітэт, параўнанне, гіпербала, каламбур.

Эпітэт (грэч. *epitheton* ‘прыдатак’) – від тропа, мастацкае азначэнне, якое вобразна, эмацыянальна характарызуе чалавека, прадмет, жывіцёвыя з’явы, падзеі. Эпітэты дапамагаюць пісьменнікам адностраваць свае пачуцці і перажыванні, адносіны да навакольнага свету [5, с. 345]. Паэзія У. Верамейчыка насычана разнастайнымі эпітэтамі, але найбольш яскравымі з выкарыстаннем онімаў, на наш погляд, з’яўляюцца наступныя: “*І прабач за маленькую ранку / У губе тваёй мілай, / Прыпяццелькар загоіць...*” [1, с. 91] і “*А ён ляціць, / Ён з зоркамі гаворыць, / Сам зорка – / Яснавокі беларус*” [1, с. 37]. Прычым у апошнім прыкладзе аўтар выкарыстоўвае бяззлучнікавае параўнанне *ён... – сам зорка*, дзякуючы чаму радкі становяцца яшчэ больш вобразнымі, выразнымі, яскравымі і запамінальнымі.

Параўнанне – адзін з мастацкіх тропаў, пры якім адбываецца прыпадабенне прадмета (ці з’явы) іншаму па якой-небудзь агульнай для іх прыкмеце. Характэрна згадванне абодвух прадметаў параўнання, прычым агульная прыкмета не заўсёды ўпамінаецца. У паэтычных тэкстах У. Верамейчыка сустракаюцца наступныя тыпы параўнанняў з выкарыстаннем онімаў: злучнікавыя (“*Чарнобыльскі вецер шугае на волі, / Чарнобыльскі попел стаў цвёрды, як ток*” [2, с. 72]; “*Задзекалі дзяўчыны талакой, / Як быццам у Нароўлі на вяселлі...*” [1, с. 105]; “*Люблю агонь шытшыны у*

гарах, / Магутны вяз, як з нашага Палесся...” [1, с. 139]; “*Калі ж запар спартсменку сцатыкала / Бяда, Сцяпан іскрыўся, як букет...*” [3, с. 50]; “*Як у Індыі, ходзяць каровы / Па даўжэзнай цэнтральнай вуліцы*” [1, с. 152]), адмаўляльных (“*І ішадую у сне, што Валодзя не Гектар, / А з Палесся далёкага просты юнак*” [1, с. 97]), дзеяслоўныя (“*Мне здаецца, Гамер, што твая Андрэамаха / Мне нагадвае Ліду, з якой я сяджу*” [1, с. 97]).

Гіпербала (ад грэч. *hyperbolē* – ‘перабольшванне’) – моцнае перабольшванне якіх-небудзь уласцівасцей чалавека, прадмета або з’явы з мэтай завастрыць на іх увагу [5, с. 80]. У паэтычных творах У. Верамейчыка вызначаюцца наступныя тыпы гіпербал: перабольшванне сілы чалавека (“*Работы не баюся, бо пляча / Такога не было і ў Антэя...*” [1, с. 146]; “*Пятро не кладаўшычык, а Геркулес. / Да пояса раздзелі эскулапы...*” [3, с. 63]), тэмпературы паветра (“*У чытальнях – болей ста на Цэльсію. / Першы прыжак наступіла сезія*” [1, с. 98]), перабольшванне якасці (“*Адзін пацалунка гарачы, / Які гарачэй за каменне / Вяршыні Галгофы...*” [1, с. 167]). Прычым найчасцей гэтыя гіпербалы з’яўляюцца метафарызаванымі.

Каламбур (франц. *calembour* – ‘гульня словамі’) – гумарыстычны ці сатырычны сродак, заснаваны на свядомым спалучэнні ў адным кантэксце розных (часцей супрацьлеглых) значэнняў аднаго слова ці блізкіх па гучанні слоў (амонімаў, паронімаў) з мэтай стварэння смешнай сітуацыі, камічнага эфекту [5, с. 137–138]. У наступных паэтычных радках (“*Счарнеў Міхась чарней чарніла, / Курэй адправіў пад тапор, / Не будзеш жа карміць іх сілай, / Калі такі аб’яўлен мор*” [3, с. 52]) камічны эфект дасягаецца шляхам спалучэння некалькіх часцін мовы (дзеяслоў, прыметнік, назоўнік), утвораных ад калароніма *чорны*. Аўтар наўмысна нагнае абстаноўку, каб паказаць крайнюю ступень журботы галоўнага героя. У выразе “*Кустаўніца гляне сарамліва / З-за кустоў міхалкаўцам у твар...*” [1, с. 39] паэт як бы імкнецца растлумачыць этымалогію тапоніма *Кустаўніца*, раскрыць семантыку слова: *Кустаўніца* ўтворана ад апелятыва ‘куст’. У трэцім жа прыкладзе камічны эфект дасягаецца гульнёй слоў: *Барбароў – між бароў*: “*На Палессі ёсць мясіна / Барбароў, / Ды не там мая хаціна / Між бароў*”, “*Збудавець бы там хаціну / Між бароў. / На Палессі шмат мясінак – / Барбароў*” [1, с. 6–7].

Такім чынам, паэтычныя творы У. Верамейчыка насычаны разнастайнымі мастацкімі тропамі, але найбольш тыповым сродкам мастацкай вобразнасці з’яўляецца выкарыстанне разнастайных індывідуальна-аўтарскіх метафар, эпітэгаў, параўнанняў, дзякуючы чаму паэзія У. Верамейчыка з’яўляецца прыкладам вобразнасці, яскравасці, каларытнасці, меладычнасці паэтычнай мовы.

Літаратура

1. Верамейчык, У. Клянуся Прыпяццю: паэзія / У. Верамейчык. – Мінск: Маст. літ., 1988. – 191 с.
2. Верамейчык, У. Ліхаўня: Вершы і паэма / У. Верамейчык. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 78 с.
3. Верамейчык, У. Магарыч: Сатырычныя вершы і байкі / У. Верамейчык. – Мінск: Маст. літ., 1994. – 94 с.
4. Ляшчынская, В. А. Метафара ў паэзіі Янкі Купалы / В. Я. Ляшчынская. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 160 с.
5. Старычонок, В. Дз. Беларуская мова: шк. слоўнік-даведнік / В. Дз. Старычонок. – Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, 2002. – 367 с.